

NOGLE BEMÆRKNINGER OM SOCIALPOLITIK OG ARBEJDSMARKEDSPOLITIK

Helmuth Schledermann

Mange af de almindeligt brugte arbejder om socialpolitik og socialret anlægger en »skæv« synsvinkel på dette emne. En smule unuanceret kan man tale om en skævhed i økonomistisk eller en skævhed i ideologiserende retning. Den førstnævnte type møder man især hos borgerlige økonomer, som siden John Stuart Mill har søgt at skelne skarpt mellem produktionen (hvor laissez-faire liberalismen skulle råde) og distributionen (hvor staten via beskatning burde foretage en omfordeling af »goderne«). Økonomer har kunnet specialisere sig i abstrakte modeller, hvor »strømme af penge og goder« bevægede sig omkring i fordelingssfæren på så sindrige måder, at læseren var ved at glemme, hvor disse penge havde deres udspring.

Ikke mindre abstrakt arbejder de borgerlige jurister og sociologer, der sætter regler og socialgrupper ind i en ideologisk sfære, hvis nøgleord er »humanitet«, »stigende solidaritet«, »velfærd«, »velanstændighed« og »retfærdighed«.

Man skulle tro, at sådanne tilgange til socialpolitikken og socialretten let lod sig erstatte af en stringent materialistisk analyse, kombineret med konkrete, historiske studier. De senere års marxistiske forsøg har imidlertid vist, at dette ikke er tilfældet. Også her kan man en smule forenklet tale om en skævhed i økonomistisk eller en skævhed i ideologiserende retning – dog ofte sådan at forfatterne giver udtryk for ensidigheden. I førstnævnte tilfælde finder man en almen, begrebsmæssig analyse af kapitalforholdet med særlig vægt på reproduktionen af »varen arbejdskraft«. På det konkrete niveau er der kun korte henvisninger til socialpolitikken udvikling, forstået som eksemplariske illustrationer.

Andre marxistiske forfattere lægger hovedvægten på en ideologisk-kritisk analyse, der mere eller mindre reducerer socialpolitikken til et instrument, hvormed den herskende klasse pacificerer arbejdere og tidligere arbejdere.

Hvad kan man gøre for at undgå de nævnte tendenser? Først må man erkende, at den almene analyse af den kapitalistisk produk-

tionsmåde er det nødvendige udgangspunkt, men hermed er kun sagt, at reproduktionen af befolkningen foregår på en anden måde en under f. eks. feudale eller socialistiske produktionsforhold. En almen kapitallogisk analyse kan f. eks. ikke sige noget om forskellen på reproduktionen af danske arbejdere i 1876 og 1976 eller sydafrikanske arbejdere i 1976. Kun historisk konkrete undersøgelser kan gøre dette.

Da kapitalismen satte sig igennem i Skandinavien i anden halvdel af 1800-tallet, kunne borgerskabet ud fra konkrete erfaringer og dets opfattelse af den politiske økonomi kun tænke sig to »rene« modeller for reproduktionen. Den ene bestod i laissez-faire liberalismens frie, individuelle kontrakter mellem den enkelte arbejdskraftsælger og arbejdskraftkøber (suppleret med privat opsparing eller forsikring). Hertil svarede de i princippet lige så frie og individuelle ydelser til dem, der ikke kunne sælge deres arbejdskraft (privat fattigforsorg, »almisser«). Den anden model bestod i, at den borgerlige stat i større eller mindre omfang greb ind på begge områder. Sådanne statslige (kommunale) indgreb var langt mere accepterede end arbejdernes egne forsøg på at sikre reproduktionen gennem organiseret lønkamp og kamp for parlamentarisk indflydelse. Dette kan særligt anskueligt vises i Danmark. I løbet af 1870'erne blev arbejderbevægelsen på det nærmeste lammet ved politisk undertrykkelse og arbejdsløshed. Det lykkedes endog regeringen og politiet at betale nogle af de kendteste arbejderledere til at emigrere til U. S. A. Men dermed havde man ikke løst det problem, man kaldte »arbejderspørgsmålet« – tværtimod. Man havde kun effektivt for en årrække hindret arbejderne i selv kollektivt at sikre deres reproduktion som klasse. Den borgerlige stats politiske organ, Rigsdagen, var klar over dette. Det er ingen tilfældighed, at den første arbejderbeskyttelseslov vedtoges i 1873, og at regeringen i 1875 nedsatte en »kommission til undersøgelse af arbejderforholdene«. Blandt dens 11 medlemmer var sågar en enkelt arbejder. Kommissoriet er interessant derved, at det ikke blot pålægger kommissionen at udarbejde lovforslag til organer og procedurer, der kunne løse rets- og lønkonflikter mellem arbejdsgivere og arbejdere, men også en række problemer, som overvejende eller udelukkende vedrørte reproduktionen af arbejdskraften. Det drejer sig om reorganisering af understøttelseskasserne, »således at disse kunne yde arbejderne sygehjælp, invaliditetshjælp, alderdomsforsørgelse, begravelseshjælp og understøttelse til de efterladte i et sådant omfang, at de pågældende i de angivne tilfælde kunne fritages for at ty til det offentlige fattigvæsen«. Der tales om muligheden af arbejdsgiver-

bidrag og statslige bidrag til disse kasser (med dertil hørende statslig kontrol). I tilfælde af faglige stridigheder peges der tilmed på det ønskelige i statslig kontrol med »arbejdslønnens størrelse og arbejdstidens længde« for at sikre »arbejdsforholdenes rolige udvikling»¹.

Først i 1878 afgav kommissionen betænkning, og dens forslag blev ikke omsat til lovgivning. Men det er væsentligt, at man i en situation, hvor man ikke behøvede at tage nævneværdigt hensyn til eksisterende arbejderorganisationer (hverken faglige eller politiske), forestillede sig en statslig kontrolleret løsning på såvel arbejdsmarkedets som de dermed sammenhængende socialpolitiske problemer, d. v. s. den samfundsmæssige produktion og reproduktion. Det var en umulig løsning, netop fordi hverken arbejdere eller arbejdsgivere var organiserede, så kollektive overenskomster var vanskelige at opnå. Fortolkningsproblemer vedrørende de enkelte arbejdskontrakter henskød kommissionen til de almindelige domstole eller til særlige, lokale politidomstole (»arbejdsretter«), hvor byrådet skulle udpege nogle meddomsmænd blandt medlemmerne af de stedlige mester- og svendeforeninger; politidommerne skulle så i den enkelte sag vælge meddomsmænd fra den således udpegede gruppe. Man var også uenige om, hvorvidt der ved aftalers indgåelse skulle være frivillig eller tvungen voldgift. Alt i alt afspejler denne diskussion manglen på organisering af arbejdsmarkedets parter og manglen på en udbygget offentlig administration. Disse mangler skyldtes naturligvis, at den kapitalistisk organiserede industri var begrænset, fagligt og stedligt.

De ovennævnte forslag antyder en korporativ statsmagt, hvor korporationerne er skabt eller legaliseret og styret af politiske organer og politiet. En af Arbejdsgiverforeningens historikere, Anders Vigen, har betegnet forslaget som »kateder-socialisme« – med et af 1870'ernes skældsord for en arbejdervenlig, samfundsbevarende, statslig reformisme. Heroverfor stiller han den faktiske udvikling i arbejderne og arbejdsgivernes organisering i 1890'erne, der var en »af national ånd og måde væsenspræget afgørelse af formerne for arbejdsforholdets retspleje«². Hermed udtrykkes til dels, hvad en anden borgerlig forsker, Gunnar Heckscher, har opfattet som forskellen mellem den fascistiske, af staten etablerede korporativisme på den ene side, og 1920'ernes og 1930'ernes skandinaviske »frie korporativisme« på den anden. I sidstnævnte tilfælde bestod det »korporative« i statens an-

1. Se *Rigsdagstidende*, 1875 og 1878, eller E. Steincke: Nogle Træk af Næringsliv og Arbejdsstrid i Danmark før Aar 1900 (Beretning fra Det af Indenrigsministeriet den 1. Juni 1915 nedsatte Udvalg til Revision af Voldgiftsretsloven af 12. April 1910, Bilag II og III).
2. A. Vigen: Rigsdagen og erhvervsorganisationerne (I: Den danske Rigsdag 1849–1949, III, Kbh. 1950, s. 389–526) s. 420f.

erkendelse af organisationerne og disses overtagelse af statsfunktioner. Det »frie« lå i, at organisationerne trods deres samarbejde med og inddragelse i statsapparatet bevarede deres selvstændighed³. Sondringen mellem en fascistisk og en socialdemokratisk styring af arbejdsmarkedet er naturligvis væsentlig; men talen om organisationernes »frihed« over for staten er malplaceret, når man tænker på det sammenvævede mønster af gensidige aftaler, trusler, bluff og patetisk retfærdiggørelse. Heckscher må også opgive illusionen for Danmarks vedkommende, hvor lovgivningsindgreb er forekommet siden 1933⁴.

Man må imidlertid holde fast ved, at i den »liberalistiske« model fra 1870'erne kunne kun staten organisere arbejdskraftmarkedet og det ved politiets hjælp. Og selv dette var økonomisk, administrativt og politisk uigennemførligt i Danmark. I 1930'erne derimod havde man et andet arbejdsmarked og en anden stat. Arbejdsmarkedet var gennemorganiseret og havde sit eget retssystem, der byggede på organisationerne. Staten havde et bedre grundlag for beskatning, en større administration og blev politisk båret af arbejderbevægelsens og småborgerskabets partier.

Før vi ser på den nye styring af såvel arbejdsmarkedsforhold som socialpolitik, er det vigtigt at gøre sig klart, at de gamle positioner fra 1800-tallet endnu delvis gjordes gældende. Kommuniste og andre fagoppositionelle elementer ønskede en kamplinie både fagligt og politisk. Det samme gjaldt grupperinger blandt arbejdsgiverne og deres partier. Den såkaldte »tugthuslovgivning«⁵ bestod formelt endnu op i 1930'erne. Her hævdedes »arbejdets frihed«, d. v. s. den enkeltes ret til uafhængigt af organisationerne at indgå arbejdsaftaler. Forudsætningen for den nye model for en styring, der beroede på classesamarbejde, var altså »reformisme« fra begge parter side⁶.

Arbejdsmarkedspolitikken og socialpolitikken blev snævert koordineret i en række kortere- og længerevarende kriseløsninger i første halvdel af 1930'erne. Udviklingen i Danmark, Norge og Sverige er helt parallel, så længe man holder sig til den modelagtige betragtning, som her anvendes. Det skyldes dels, at krisen var international og

3. G. Heckscher: *Staten och organisationerna* (2. oppl., Sthlm. 1951).

4. Smst. s. 186. – Jfr. i øvrigt D. Dahlerup, C. Jarlov, L. N. Johansen og O. P. Kristensen: Oplæg til en undersøgelse af nogle samspilsrelationer mellem politiske partier, interesseorganisationer og staten (I: *Småborgerskab og politisk krise i Danmark*. Arbejdsrapporter fra et symposium på Roskilde Universitetscenter, 5.–7. maj 1975, s. 43–55).

5. De danske og norske »tugthuslove« bestod henholdsvis 1929–37 og 1927–35. I Sverige benævnes loven »Åkarpslagen« (1899–1938).

6. Dette er belyst særlig indgående for Norges vedkommende, se J. Seim: *Hvordan Hovedavtalen av 1935 ble til* (Oslo 1972).

omfattede alle sektorer af produktionen, dels det intensive nordiske samarbejde mellem arbejdere, arbejdsgivere og politiske partier⁷. For overskuelighedens skyld skal kun den danske udvikling omtales. Hovedpunkterne er (1) forsøget på at bevare »sociallovgivningen« (i snæver forstand) som et marginalfænomen også under stor arbejdsløshed, (2) centralisering og styring af arbejdsmarkedets forhandlinger, (3) bredt classesamarbejde fagligt og politisk, og (4) reproduktionsideologiens tilpasning til reallønssænkning.

Til belysning af disse fire punkter er der for nylig kommet en række væsentlige arbejder, navnlig Berg-Finnemann-Schanz-Torpe's, Bryld's og Børge Ramussen's⁸. Ganske vist handler de alle om fagbevægelsen og Socialdemokratiet og ikke så meget om arbejdsgivernes og de borgerlige partiers andel i krise- og classesamarbejdet; det er i visse henseender en mangel.

(1) Socialpolitikken som marginalfænomen i forhold til markedspolitikken

I den kapitalistiske produktionsmådes historie har det været en helt klar målsætning for den borgerlige stat, at man har søgt at gøre sociallovgivningen til noget, der drejede sig om marginalgrupper, der i princippet blev betragtet som enkeltindivider, der med eller uden egen skyld var ude af stand til at reproducere sig selv og deres familie. Ovennævnte citat fra kommissoriet til arbejderkommissionen af 1875 er blot ét eksempel blandt mange på denne tendens. Arbejdsløshedsloven af 1907 og de mange forbedringer af den, hver gang en ny krise satte sig igennem, er ikke til at misforstå⁹. Staten har aldrig direkte gennem sit bureaukrati og til stadighed været økonomisk i stand til eller politisk haft mulighed for at underholde tusinder af arbejdsløse. I slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af vort århundrede var det sparehensyn, der gjorde, at staten så med velvilje på arbejdernes arbejdsløsheds-kasser i tilknytning til fagforeningerne. Men i 1930'ernes krise, hvor tilskuddene blev større, var interessen stadig mere knyttet til, at fagforeningerne ved at have kasserne sik-

7. Se f. eks. betydningen af den danske forligsmandslov af 1934 i Norge, *J. Seim* (note 6) s. 134f.

8. *Chr. Berg, N. O. Finnemann, H.-J. Schanz og L. Torpe*: Faser i den danske reformismes udvikling (Efterskrift i *C. Deutschmann*: Venstrekeynesianismen, Modtryk, Århus, 1975, s. 179-210). – *C. Bryld*: Det danske Socialdemokrati og revisionismen II: Fra 1914 til 1930'erne (GMT 1976). – *Børge Rasmussen*: Statens forandrede rolle, Socialdemokratiets politik og de forandrede betingelser for arbejderklassens kamp og reproduktion i 1930'erne (Årbog for arbejderbevægelsens Historie, 6, 1976).

9. Se oversigt i *L. Kallestrup*: Arbejdsanvisning og Arbejdsløshedsforsikring (Kbh. 1946).

rede sig et reelt greb om medlemmerne. Dette leder hen til det næste hovedpunkt:

(2) Centralisering og styring af arbejdsmarkedets forhandlinger

Oprindelig var det arbejderbevægelsens strategi at tilstræbe størst mulig organisationsgrad, men føre kampen mod arbejdsgiverne enkeltvis eller fag for fag. Endnu omkring 1930 søgte flere fagforeninger at gennemføre krav på denne måde. Men de blev standset økonomisk af LO eller politisk af socialdemokratiske regeringer¹⁰. Et varigt retligt grundlag til hindring af stedligt eller fagligt begrænsede konflikter skabte den socialdemokratisk-radikale regering med forligsmandsloven i 1934. Gennem afstemningsregler og sammenkædningsregler kunne forligsmanden nu effektivt sikre vedtagelsen af mæglingsforslag på trods af modstand fra enkelte forbund¹¹. I øvrigt viste de socialdemokratiske regeringer sig villige til at sikre freden på arbejdsmarkedet ved lov (planlagt ved konflikten i 1925 og gennemført i 1933 og 1936).

(3) Classesamarbejde politisk og fagligt

Den socialdemokratiske politik kan kun ses på baggrund af skiftende alliancepartnere i borgerskabet. I 1920'erne havde partiet vist tendens til at alliere sig med hovedmodstanderen, storkapitalen, for at bremse partiet Venstres ekstremt liberalistiske politik. Vistnok med udgangspunkt i Hilferdings og andres teorier om finanskapitalens monopolisering som et nødvendigt trin på vejen til socialisme foreslog man statens hjælp til rationalisering, koncentration, dog navnlig (ikke helt logisk) også ved toldbeskyttelse¹².

Da krisen slog igennem i Danmark i løbet af 1931, blev Venstre nødt til at opgive sine liberalistiske principper. Det skete med partiets tilslutning til lovgivningen om valutakontrol i 1932 og – som det vigtigste – ved det omfattende Kanslergadeforlig den 29.1.1933. Dette omfattede en række forskellige foranstaltninger, der på én gang skulle redde det privatkapitalistiske system og landbrugerne og arbejderne som samfundsklasser: Forbud mod strejke og lockout i et år,

10. *Torben P. Andersen*: Staten og storkonflikten i 1925 (GMT 1976). – *Knud Knudsen*: Arbejds-kampe i Danmark under Verdenskrisen 1931-34: En analyse af de 4 største arbejds-kampe 1931-34: Skotøjslockouten 1931, Slagterilockouten 1932, Søfolkenes strejke 1934 og Slagteriarbejderstrejken 1934 (Speciale, Hist. Inst., Aarhus Universitet (1975), delvis publ. i Årbog for arbejderbevægelsens Historie, 6, 1976).

11. *B. Rold Andersen og E. M. Kjerkegård*: Holdepunkter i arbejdsmarkedspolitikken (Kbh. 1969) s. 76f. – *O. Bertolt*: Fagforeningskundskab (7. udg. Kbh. 1946) s. 118ff.

12. *C. Bryld* (note 8) s. 215ff. (Staunings tale på Socialdemokratiets kongres 1927) og s. 94ff.

kronedevaluering, henstands- og akkordlove (for at lette landmændenes øjeblikkelige likviditetsproblemer), nedsættelse af ejendoms-skatte og grundstigningsskyld, en korn-, smør- og kødordning, der sikrede højere priser på levnedsmidler, beskæftigelsesforanstaltninger, forbedring af arbejdsløshedsunderstøttelsen (sidstnævnte ved love i juni 1932 og maj 1933¹³, samt den del af »Steinckes socialreform«, der i mindre grad vedrørte den arbejdskraft, som stod til rådighed for markedet: Lov om offentlig forsorg, lov om folkeforsikring (syge- og invalideforsikring, aldersrente) og lov om ulykkesforsikring. Man bemærker, at arbejdsløshedsforanstaltningerne indgik direkte i (to) forlig, derimod er det mere tvivlsomt, hvordan socialreformen kom med. K. K. Steincke har selv oplyst, at han som socialminister slet ikke deltog i de forhandlinger, der førte frem til Kanslergadeforliget. Reformen måtte hægtes på undervejs¹⁴.

Med forliget fulgte en omfordeling af byrderne fra land til by og en omfordeling inden for grupperne med mellem- og lave indkomster. Uden at lægge for meget i det kan man notere sig, at indkomstfordelingen i 1903, 1925 og 1936 statistisk var omtrent den samme, d. v. s. nogenlunde lige skæv¹⁵. Samtidig var der 1930'erne igennem for arbejdernes vedkommende tale om faldende realløn og vedvarende høj arbejdsløshed¹⁶.

Man kan spørge om, hvordan det var muligt for Socialdemokratiet at sikre sig fortsat aktiv støtte fra arbejderne på trods af denne politik. Hvad stemmetallene ved valgene angår, så er disse kun delvis et udtryk for arbejderstøtte; classesamarbejdet gjorde det muligt at skaffe stemmer fra småborgerskabet også. Fagbevægelsen kontrollerede man gennem centraliseret organisering og ideologiske fremstød. Til brug for småborgerskabet fremstillede man sin politik som »ansvarlig« og »national«, og disse argumenter lod sig også bruge over for arbejderne. I 1930'erne var de reelle alternativer til forligspartiernes politik at finde dels i fascistiske grupperinger (L.S. og D.N.S.A.P), dels i Kommunistpartiet, altså i begge tilfælde noget »u-dansk«, fremmed og fjendtligt. I 1933 oprettedes »Hovedorganisationernes Agitationskomité«, i 1935 ændret til deres »Informations-

13. L. Kallestrup (note 9) s. 57f.

14. K. K. Steincke: Det trækker op. Minder og meninger III (Kbh. 1947) s. 26f. – Erik Rasmussen citerer endog denne bog for et ordskitte mellem Venstres forhandler og Stauning (Politikens Danmarks Historie, XIII, 1965, s. 433).

15. Sv. Aa. Hansen: Økonomisk vækst II (Kbh. 1974) s. 87 (refererende til F. Zeuthen: Arbejdsløn og Arbejdsløshed, Kbh. 1939, s. 50). – Indkomstmassen er delt op i 4 lige store dele, og derefter er opgjort, hvor stor en del af forsørgerne der tegner sig for hver del. Denne statistik er ikke classespecifik.

16. Sv. Aa. Hansen (note 15) s. 84.

og Propagandaafdeling«, der skulle styre denne ideologiske kamp på to fronter¹⁷. Men én ting var den generelle appel til »det nationale«, noget andet arbejdernes opfattelse af deres egen særlige rolle som organiseret klasse under krisen. Dette kan formuleres som:

(4) Reproduktionsideologiens tilpasning til reallønssænkning

I flere materialistiske analyser fra de senere år forsøger man at skyde en genvej fra kritikken af den politiske økonomi til klassekampens/klassesamarbejdets gennemslag på samfundets overflade. Man opererer med et »fællesskab«, der skulle udspringe af alle parters interesse i at sikre deres kilde til indkomst: Jord, kapital og arbejdskraft. Foruden sikringen skulle der være en fælles interesse i den formelle frihed og lighed til at udnytte disse »revenu-kilder« og til at øge reventet, hvilket atter fører til en fælles interesse i krisebekæmpelse og økonomisk vækst på det kapitalistiske samfunds produktionsbetingelser (v. Flatow og Huisken)¹⁸. Argumentationen er også blevet brugt i en baggrundsanalyse for den danske lønkamp i 1920'erne¹⁹. Der er tale om en form for juridisk harmoniserende ideologi²⁰ med udgangspunkt i den borgerlige klassiske økonomi. To spørgsmål melder sig: Er arbejderne virkelig hildet i disse fetischerede forestillinger, eller er de ikke snarere opfundet for at kunne foretage en almen afledning af statens funktioner²¹? Man må i hvert fald betragte revent-kilde-problemet på en række niveauer: Den borgerlige (politiske) økonomi, kritikken af den politiske økonomi, arbejderbevægelsens optræden med sine krav i den borgerlige offentlighed, de enkelte arbejderes opfattelse tilkendegivet i interviews og – som det mest uforudsigelige: arbejdernes handlinger i bestemte situationer som fabriksbesættelse eller ved optakten til revolution²².

17. Berg, Finnemann, Schanz og Torpe (note 8) s. 199. – Børge Rasmussen (note 8). – En lignende nationalistisk ideologi kan man finde hos Arbejderpartiet i Norge, se H. F. Dahl: Fra klassekamp til nasjonal samling. Det norske Arbeiderparti og fedrelandet i 1930-årene (Oslo 1969).

18. S. von Flatow og F. Huisken: Den borgerlige stats afledningsproblem II (Kurasje, 10, 1974, s. 5ff.)

19. Torben P. Andersen (note 10) s. 35.

20. Se også T. Wanscher: Tendenser i nyere marxistisk retsteori (Kurasje, 12, 1975, s. 126ff. særlig s. 151f.).

21. Smlg. H. Reichelt: Einige Bemerkungen zu Sybille von Flatows und Frerk Huiskens Aufsatz zum Problem der Ableitung des bürgerlichen Staates (I: Gesellschaft Beiträge zur Marxschen Theorie I, Frankfurt a. M., 1974, s. 12–29).

22. Et eksempel på en analyse, der kun går på to niveauer, nemlig kritikken af den politiske økonomi og interviewing, se O. Marquardt: Konjunkturforløb og klassebevidsthed (Modtryk, Århus, 1974) s. 15–41.

Den danske arbejderbevægelse benyttede delvis revenu-kilderne til at forklare arbejderne, at der måtte tages hensyn til alle »berettigede interesser«. Men man anvendte også en særpræget brug af begrebet »socialisering«. Arbejdernes Oplysningsforbund opfattede i 1934 tvungen voldgift, forligsmandsloven og andre statsindgreb som en form for socialisering: »Når samfundsfunktionerne socialiseres, som tilfældet er, må også fagforeningerne socialiseres. Denne opgave har altid været social – samfundsmæssig, og den opgave træder stærkere frem nu end før«²³.

Alt tyder på, at LO og Socialdemokratiet længe havde ønsket et klassesamarbejde. Men betingelserne for at gennemføre det var dårligere i 1920'erne end i 1930'erne. Jeg mener ikke, at nogen af de nævnte arbejder²⁴ giver en tilfredsstillende, samlet og konkret forklaring på det. Her kan det i endnu mindre grad gøres, der kan blot blive tale om nogle antydninger.

For det første stod arbejderne over for et vældigt apparat i Fagbevægelsen og det statsbærende Socialdemokrati. Til tider så det faktisk ud, som om man med dette apparat kunne »regulere og kontrollere« den kapitalistiske udvikling. Apparatet var med i alle kriseløsninger, og det søgte også med et »Arbejderbevægelsens Erhvervsråd« at afbalancere sagkundskaben i alle de borgerlige organisationer som efterhånden øvede indflydelse på statsinterventionerne. Hertil kommer, at der ikke synes at være realistiske alternativer. Endvidere var der den særlige udgave af den socialistiske tankegang, som kaldtes »solidarisk lønpolitik«, d. v. s. en jævn fordeling af reallønsnedgangen. Rent faktisk synes de faglærte arbejdere 1931–39 at have haft en reallønsnedgang, der var et par procent større end de ufaglærtes og de kvindelige arbejderes²⁵. Hvis socialreformen har haft en ideologisk betydning, så må det have været den at indgå i en ideologi om solidaritet også med dem, der var blevet udstødt fra arbejdsmarkedet. – Vigtigst for klassesamarbejdets gennemførelse var det muligvis, at staten og arbejdsmarkedets parter for første gang i fredstid foretog en koordineret regulering af reallønnen. Hermed tilstræbtes en stabilisering, hvilket var noget nyt i forhold til 1920'ernes lønreduktioner og nedskæringer på de offentlige budgetter.

23. »Arbejderne og Krisen«. En Materialesamling til Brug i Oplysningsarbejdet. AOF (Kbh. 1934) s. 56 (ifølge Børge Rasmussen (note 8)).

24. Litteraturen i note 8.

25. Børge Rasmussen (note 8).

Til slut må det nævnes, at den danske form for statsinterventionisme og klassesamarbejde nok konkret stabiliserede den danske samfundsformation, – men den var næppe i økonomisk forstand »kapitalaffirmativ«. I ly af valutakontrol og toldbeskyttelse på et snævert marked og med billig arbejdskraft startede og opretholdt talrige håndværksprægede virksomheder en produktion, som kunne fortsættes under den tyske besættelse 1940–45. Denne forældede produktionsstruktur forsinkede den økonomiske vækst efter 1945 og har vel også bidraget til fastholdelsen af en småborgerlig ideologi som et væsentligt element i dansk politik.

Sammenfatning

Dette lille indlæg om socialpolitik og arbejdsmarkedspolitik kan karakteriseres ved tre ting:

(1) Det har været hensigten at undgå både den »økonomistiske« og den »ideologiserende« behandling af problemerne, som ikke mindst socialpolitikken og socialretten har været udsat for i flere arbejder. Resultatet er muligvis blevet en »institutionalistisk« opfattelse. Dette kan indebære en ny form for »skæv« tilgang til problemerne, men følgende resultater er i det mindste opnået:

(2) Arbejdsmarkedspolitik og socialpolitik er opfattet som sammenhængende og snævert knyttet til kapitalismens udvikling. Dette er vist ved to modeller: Den første er fra 1870'erne, hvor en konservativ regering og en arbejderkommission legede med tanken om at styre begge områder politisk og ved hjælp af politiet (en præfascistisk, korporativ løsning). Den anden model er den faktiske form for korporativisme i 1930'erne, hvor arbejdsmarkedets parter og den socialdemokratiske dominerede regering etablerede kriseløsninger med pause i arbejdskampene, reallønsnedgang og kompensationer til de arbejdsløse og dem, der var udstødt af arbejdsmarkedet. Dette kombineredes med støtteforanstaltninger til både det lille og det store landbrug. Industrien på hjemmemarkedet blev beskyttet ved importrestriktioner. Støtten til landbruget og industrien betød højere priser, så reallønsnedgangen for arbejderne kunne sikres uden nedgang i den nominelle løn.

(3) Socialpolitikken (i snæver forstand) er her opfattet som marginal i forhold til det øvrige, især arbejdsmarkedspolitikken. Dette fremtræder desto klarere, jo længere man går tilbage i kapitalismens historie. Det ligger i denne produktionsmådes væsen, at de besiddelsesløse skal sælge deres arbejdskraft, når der er købere på markedet. Selv i

perioder med stor arbejdsløshed lægges der pres på arbejderne gennem offentlig kontrol og private arbejdsgiveres mistænkeliggørelse af de arbejdsløses »moral«.

Også lovgivningen og størrelsen af ydelserne viser, hvordan man skelner mellem dem, der skal tilbage til arbejdsmarkedet, og dem der for stedse er udstødt på grund af sygdom, alder eller erhvervsmæssig/lægelig invaliditet.

FÖRETAGSDEMOKRATIN OCH ARBETSGIVARNAS TAKTIK I FINLAND

Kari Lilja

1. Inledning

Arbetstagarnas och tjänstemännens participation i regleringen av kapitalets produktions- och reproduktionsprocess utgör en objektiv samhällelig nödvändighet, som på grund av de antagonistiska objektiva målsättningarna och intressena hos det kapitalistiska samhällets huvudklasser har ett tvåfaldigt klassinnehåll. Profitkvotens fallande tendens, som är ett resultat av kapitalets ackumuleringsprocess, tvingar kapitalistklassen till effektiviserat utnyttjande av såväl det fasta som det variabla kapitalet. Systemen för arbetstagares och tjänstemäns participation har härvid en stor betydelse som en form för intensifierat nyttjande av det variabla kapitalet. Utvecklande av olika system för medverkan är inte endast nödvändigt för kapitalets värdeökningsprocess, utan också på grund av att arbetsprocessen i allt högre grad församhälleligas. Frågan om medverkan är inte heller endast ekonomisk och administrativ utan också politisk och ideologisk: för kapitalets herravälde är det nödvändigt att utveckla system för participation i en situation där monopolkapitalismens nuvarande utvecklingsskede, den statsmonopolistiska kapitalismen, i allra högsta grad tillspetsar konflikten mellan produktionens samhällliga karaktär och det kapitalistiska tillägnet av dess resultat. Samtidigt har arbetarklassens organisering och kampförutsättningar förbättrats, kraven på införandet av demokratisk kontroll i produktionen och inom samtliga samhällssektorer har blivit allt allmännare. Också de socialistiska ländernas exempel innebär att en lösning på frågan om participation påskyndas. Uppställandet av mål för användningen av de socialiserade produktionsmedlen och övervakning av förverkligandet av dessa mål har här getts i uppgift åt statsapparaten, partierna, fackföreningarna och arbetsplatsernas arbetarkollektiv. Dessa åter bildas av arbetarklassen och dess bundsförvanter.

Det är en stor strategisk uppgift för borgerskapet att avgöra frågan om participation i enlighet med kapitalets intressen. Detta beror på det konfliktfyllda klassinnehållet i formen för participation. Till stöd

*)Artiklen er trykt på finsk i tidsskriftet »Soihtu« 1976. Den er oversat af Niklas Bruun, Henrik Bruun og Bertel Ståhle. (Red.)